

BRONK

FILOSOFIE TOP 5 NEDERLAND

1. **Natuur tussen ethiek en techniek**
Door Hans Blokland
Uitgeverij Atlas, paperback f39,90
2. **De wereld van Sofie**
Roman over de geschiedenis van de filosofie
Door Jostein Gaarder
Uitgeverij Houtekiet/Fontein, gebonden f49,90
3. **Lyotard lezen**
Ethiek, onmenselijkheid en sensibilliteit
Door R. Brons en H. Kunneman, red.
Uitgeverij Boom, paperback f39,50
4. **Wegen naar vrijheid**
Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld
Door H. Blokland
Uitgeverij Boom, paperback f49,50
5. **Life's dominion**
An argument about Abortion and Euthanasia
Uitgeverij Harper Collins, paperback f31,75

Bron: Broese Kemink boekverkopers, Stadhuisbrug 5, Utrecht, tel. 31-(0)30-313804/fax 31-(0)30-314071

GROENE WATERMAN
FILOSOFIE TOP 5 BELGIE

1. **De hand aan de roer**
Door Jean Amery
Uitgeverij Atlas, paperback f39,90
2. **Beelden van de leegte**
Door Rosi Braidotti
Uitgeverij Rombout, paperback Bfr.260
3. **De wereld van sofie**
Roman over de geschiedenis van de filosofie
Door Jostein Gaarder
Uitgeverij Houtekiet/Fontein, gebonden Bfr.990
4. **Wegen naar vrijheid**
Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld
Door Hans Blokland
Uitgeverij Boom, paperback Bfr.990
5. **Leidraad voor het leven**
Tradities van de profeet Mohammed
Door Wim Raven (inleiding, keuze en vertaling)
Uitgeverij Bulaaq/Kritak, paperback Bfr.798

Bron: Boekhandel De Groene Waterman, Wolstraat 7, Antwerpen, tel. 31-(0)3-232 9394/fax 32-(0)3-2341636

De vergeten vrijheid

Vrijheid is zo'n vanzelfsprekend goed, dat we vergeten om het te bevorderen. In *Wegen naar vrijheid* stelt politicoloog Hans Blokland dat hier voor de overheid een taak ligt.

DOOR BERT VAN DEN BRINK

Het mogelijke succes van een boek is niet slechts afhankelijk van de kracht en de schoonheid van de argumenten die erin worden ontwikkeld. Minstens zo belangrijk is dat het boek aansluit op vragen die leven in wetenschap en/of samenleving. Succesvolle boeken zijn 'bij de tijd', of ze zijn dat juist op verfrissende wijze niet (denk aan Nietzsches spreekwoordelijke *Unzeitgemäße Betrachtungen*). *Wegen naar vrijheid*, een bewerking van de meermaals bekroonde dissertatie van de Rotterdamse politicoloog Hans Blokland, heeft de kwaliteiten van een boek dat er toe doet: er worden goed onderbouwde thesen in naar voren gebracht die door hun actualiteit en hun mogelijk omstreden karakter van belang zijn voor de publieke cultuur van een vrije samenleving.

Bloklands hoofdvraag betreft het hart van de vrije samenleving. Anders dan wel eens wordt aangenomen, is in onze samenleving geenszins duidelijk wat vrijheid is. Vrijheid is een dogma geworden, stelt Blokland. Hoewel deze waarde als het fundament van onze beschaving geldt, zouden wij haar betekenis en rechtvaardiging zijn vergeten: 'In onze wereld wordt het dermate evident geacht dat burgers vrij zijn, dat het als overbodig wordt ervaren hun vrijheid te vergroten. Een beleid daartoe beschouwen wij eerder als een bedreiging dan als een stimulans van deze waarde'.

Daarmee is direct een verder

doel van het boek aangegeven. Blokland buigt zich over de vraag in hoeverre een actief cultuurbeleid kan worden gevoerd om de vrijheid van mensen te bevorderen. En daarmee doelt hij niet slechts op de taak van de staat onze 'negatieve' vrijheid te beschermen - dat is de mate waarin wij vrij zijn van de bemoeienis van anderen. Nee, Blokland meent dat het in iedere democratische samenleving nodig is situaties te scheppen waarin burgers 'zelf reële keuzes kunnen maken (...) op basis van een enigermate ontwikkeld vermogen tot beredeneerd kiezen en een redelijke kennis van beschikbare alternatieven.' Deze notie van vrijheid als 'activiteit', als autonoom handelen, wordt ook wel 'positieve' vrijheid genoemd.

Het moge duidelijk zijn dat de twee vrijheidsbegrippen, zeker in de praktijk, niet gemakkelijk samengaan. Blokland stelt dat er hier sprake is van een 'emancipatie-dilemma'. Enerzijds willen we mensen met rust laten, ze de kans geven geheel zelfstandig hun leven in te richten; anderzijds weten we dat dit niet kan: dat mensen pas van hun vrijheid kunnen genieten wanneer ze zijn opgevoed tot vrijheid. Het gaat hier om 'twee betekenisvolle, maar deels ook conflicterende waarden die niet gelijktijdig ten volle kunnen worden gerealiseerd en die men derhalve onvermijdelijk tegen elkaar zal moeten afwegen'.

De achtergrond van de studie wordt gevormd door een vrij sombere visie op de stand van de cultuur in de westerse samenleving. Die visie sluit aan bij de analyses van veelal conservatieve cultuurcritici die in de excessen van het individualisme, de consumptiemaatschappij en het juridische gehamer op negatieve vrijheidsrechten het ultieme bewijs vinden dat sociaal-democratie en liberalisme tot oppervlakkigheid, moreel en cultureel verval voeren. Maar hoewel hij hun visie op de excessen van de sociaal-democratie deelt, is Blokland niet bereid het kind met het badwater weg te gooien. Met sociaal-democratie is op zich niets mis, stelt hij, we zijn alleen vergeten na te denken over de veeleisendheid ervan voor de overheid en de burgers.

De hoofdstukken over vrijheid, waarvoor vooral het werk van Isaiah Berlin het uitgangspunt levert, bevatten gedegen maar niet altijd even spannende studies van ruim een dozijn filosofen die zich met het begrip vrijheid heb-

ben beziggehouden. Blokland leert van elk van deze denkers iets en sprokkelt zo een eigen vrijheidsconceptie bij elkaar. Die houdt in dat de definitie van negatieve vrijheid, anders dan Berlin denkt, veel te smal is voor een adequaat vrijheidsbegrip. Vrijheid is voor ons westerlingen niet slechts een kwestie van met rust te worden gelaten maar ook, en vooral, van een autonome opstelling in normatieve zin: trouw zijn aan je 'eigen ik', kritisch zijn ten aanzien van onmiddellijke verlangens en je sociale omgeving, beschikken over een hoge mate aan zelfbewustzijn, integer zijn, het hebben van wilskracht, het op rationele wijze in de hand nemen van je eigen leven en het op rationele wijze samenleven met anderen.

Tussen al deze deugden van de vrije mens moet volgens Blokland een evenwicht worden gevonden. Rationaliteit speelt daarbij een grote rol. Rationeel handelen ziet hij als het vinden van het juiste midden in een pluralistische cultuur

waarin allerlei waarden en verlangens met elkaar conflicteren. Dergelijke rationaliteit is tevens vereist wanneer het erom gaat anderen op te voeden tot vrijheid. We mogen ervan uit gaan, zegt Blokland, dat het zojuist geschetste brede autonomiebegrip zozeer de normatieve kern van de instituties van de rechtsstaat en ons persoonlijke vrijheidsbesef uitmaakt dat we mensen die hun leven anders vorm geven desnoods mogen corrigeren: zouden wij dat niet doen, dan zouden wij ze de mogelijkheid ontnemen om volledig in onze samenleving te participeren. Bovendien mogen we er van uit gaan dat deze mensen uiteindelijk - wanneer ze eenmaal tot inzicht zijn gekomen - zullen instemmen met die interventie: 'Paternalisme is een "gok" op instemming in de toekomst'. De waarde van autonomie levert dus het normatieve criterium waarmee Blokland het emancipatiedilemma betuigt.

In het hoofdstuk over cultuurbeleid laat Blokland tenslotte zien dat allerlei maatschappelijke mechanismen een gelijke spreiding van de 'autonomiecultuur' in de weg staan - opvoedings- en statuskwesties zijn nog altijd de belangrijkste oorzaken. Hij vraagt zich af in hoeverre onderwijs kan bijdragen aan een toename van cultuurparticipatie van met name de lagere sociale strata, want het zijn juist deze groepen die inzake de 'opvoeding tot vrijheid' buiten de boot vallen. Blokland ageert overtuigend tegen de 'liberale' mentaliteit die wil bekribbelen op cultuureducatie en andere voorwaarden van positieve vrijheid.

Tot 'panklare recepten' voert zijn genuanceerde betoog overigens niet. En dat siert hem. Over één ding is hij echter duidelijk: de overheid moet trachten, veel meer dan tot nog toe gebeurt, een substantiële visie op het belang van

cultuurparticipatie als voorwaarde van persoonlijke vrijheid te verwoorden. En dit zal zij moeten doen vanuit het gelijkheidsideaal: het moet voor iedere burger, ongeacht sociale afkomst, mogelijk zijn een autonoom en vrij leven te leiden.

Wegen tot vrijheid is vooral een belangwekkend boek omdat het een immens belangrijke vraag ter discussie stelt die in over-geïndividualiseerde samenlevingen verloren dreigt te gaan. Natuurlijk is er kritiek te leveren. Ik had een wat systematischer, minder 'refererende' aanpak in de hoofdstukken over vrijheid prettig gevonden. De eindeloze detailbesprekingen van auteurs en posities gaan hier en daar ten koste van de ontwikkeling van 'het argument'. Bloklands eigen 'vrijheidsconceptie' krijgt hierdoor een wat samengeraapt, weinig verrassend karakter. Terwijl hij van de overheid toch niets minder verwacht dan een 'substantieel-rationele utopie' ten aanzien van cultuurpolitiek.

De sociaal-democratische utopie die Blokland in werkelijkheid zoekt, maar uit wetenschappelijke kiesheid niet radicaal durft te verwoorden, ligt volgens mij verder van het 'gulden midden' dan hij ons zelf vaak doet geloven. En dat is jammer. Want overheden die utopieën prediken zijn vaak nogal eng, terwijl filosofen die prikkelende utopieën ontwerpen de allerleukste zijn. Blokland had van mij wat meer zo'n visionaire filosoof mogen durven zijn. Dan had hij menige nuancering aan de beleidsmakers kunnen overlaten.

Bert van den Brink is verbonden aan de vakgroep algemene sociale wetenschappen van de Universiteit Utrecht

Wegen naar vrijheid; autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld, door Hans Blokland, uitg. Boom, Amsterdam 1995, 368 blz., f48,50/Bfr.970, ISBN 90 5352 189 5.